

KUML 1982
-83

KUML¹⁹⁸² -83

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab, Århus 1984

OMSLAG: Tybrind vig, dekoration på åreblad.

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Redaktion: Poul Kjerum

Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11 pkt.

Papir: Stora G-point 120 gr.

Copyright 1984 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-00-86503-3

ISSN 0454-6245

INDHOLD/CONTENTS

<i>Olaf Olsen: Elna Møller. Worsaae-Medaillen</i>	7
Elna Møller. The Worsaae-Medal	9
<i>Søren H. Andersen: Mønstrede åreblade fra Tybrind vig</i>	11
Patterned oar blades from Tybrind vig	28
<i>Jens Jeppesen: Funktionsbestemmelse af flintredskaber.</i>	
Slidsforsanalyse af skraber fra Sarup	31
Determination of flint implement function. Wear analysis of scrapers from Sarup	56
<i>Torsten Madsen og Jens Erik Petersen: Tidlig-neolitiske anlæg ved Mosegården.</i>	
Regionale og kronologiske forskelle i tidligneolitikum	61
Early Neolithic structures of Mosegården, eastern Jutland. Regional and chronological differences in the Danish Early Neolithic	111
<i>Klaus Ebbesen: Yngre neolitiske tap-stridsøkser. Nyt lys på enkeltgravstiden</i>	121
Younger Neolithic shaft-tongued battle axes. New light on the Single Grave Culture	133
<i>Peter Rowley-Conwy: Bronzealderkorn fra Voldtofte</i>	139
A new sample of carbonized grain from Voldtofte	147
<i>Karin Levinsen: Jernets introduktion i Danmark</i>	153
The introduction of iron to Denmark	164
<i>Erling Benner Larsen: Værktøjsspor/På sporet af værktøj. Identifikation og dokumentation af værktøjsspor, – belyst ved punselornamenterede genstande fra Sejlflod</i>	169
Tracing the tools by their traces. Identification and documentation of tool traces – illustrated through punch-decorated objects from the Early Germanic Iron Age	179
<i>Helge Brinch Madsen og Leif Chr. Nielsen: Nørre Vosborg. En kvindegrav fra ældre vikingetid</i>	181
Nørre Vosborg. A woman's grave from the Early Viking Period	194
<i>Lise Bender Jørgensen: Tekstilerne fra Nørre Vosborg</i>	197
The Textiles from Nørre Vosborg	202
<i>Erling Johansen og Aslak Liestøl: Kong Haralds »mishandlede« Jellingsten</i>	205
King Harald's "mishandled" Jelling Stone	211
<i>Johan Lange: Danmarks bod (TanmarkaR böt). Et nyt tolkningsforsøg</i>	213
TanmarkaR böt. A new interpretation	218
<i>Niels Åge Nielsen: Nyt om Hemdrup træpind</i>	219
The Hemdrup stave again	221
<i>Peter Pentz: Vore gamle våbenhuse og deres tidlige brug</i>	223
Our old church porches and their former use	244
<i>Jesper Laursen: Fortidsminder i Århus skovene</i>	253
Prehistoric monuments in the Århus forests	262
<i>Niels Abrahamsen: Arkæomagnetiske forsøg med rekonstruerede teglovne</i>	265
Archaeomagnetic experiments on reconstructed kilns	277
<i>Tage E. Christiansen: Bygningen på søndre Jellinghøj. En berigtigelse</i>	279
A correction. The construction of the southern Jelling mound	283
<i>Jysk Arkæologisk Selskab</i>	285
<i>Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond</i>	287

NYT OM HEMDRUP TRÆPIND

Af Niels Åge Nielsen

I første bind af Kuml (1951) skrev professor Peter Skautrup s. 154-167 en artikel om »Hemdrup runestav«, der behandlede en ca. 50 cm lang pind med runeindskrifter og figurer, som i 1949 var fundet i Næsborg mose ca. 8 km øst for Løgstør. Denne pind befinder sig nu på Moesgaard Museum.

I Erik Moltkes bog *Runerne i Danmark og deres oprindelse* (1976) placeres indskriften tidsmæssigt således: Hemdrup, Skarp-Salling, Slet herred, Ålborg amt. Periode 2.1: Vikingetid, Helnæs-Gørlev-type. Datering 800-tallet. Tidlig olddansk. Det vil sige med en tidligere datering end Skautrups. Denne mente, at indskriften var »fra tiden mellem 900 og 1050, snarest vel fra tiden før 1000«. (s. 161).

Vigtigst i Skautrups artikel er nu de seks fotografier af staven, dens runer og billeder. Jf. nu også billederne i Skalk 1971. Med en spids kniv er stavens overflade på det tykkeste parti prydet med et polygonmønster. I midterfeltet (3a) findes runeindskrift I's 26 runer. Og under dem findes ifølge Skautrup: »Til højre en stående mynde. Til venstre en kvindeskikkelse med udslået hår, udbredte arme og i en sid klædedragt, der når ned til fødderne ...« (s. 155). I et felt til venstre herfor (1a) er tegnet en hund i løb. I et felt ovenfor til højre (4b) er indridset to hunde: »de langstrakte kroppe, de spidse snuder og svungne halespidser [synes] at tyde på mynder, oldtidens jagthunde«. (s. 155). I alt fire hunde. I et felt til højre (5a) findes et triquetra, der på den tid må have fungeret som et magisk beskyttende tegn. Runeindskrift II findes i felt 4a fornedet til højre. – Skautrup fremsatte flere forslag til tolkning af hovedindskriften. De må nu betragtes som bortfaldet.

Erik Moltke behandler især Hemdrup pinden på s. 288-291. Runeindskrift II betragter han som en lønskrift, der begynder med runerne (f)u(n)ilui*ai*. – Runeindskrift I læses således:

uanþikiba · fiukati · ąsaauaąubi

Med støtte i en svensk indskrift på bronzeblik (fra Högstena i Västergötland), der indeholder galdr mod bl.a. »den flyvende« (*wiþr fliuganda*), opfatter han fiukati som *fiugandi* 'den flygende' (fejl for *fiukandi*), navn på en sygdom. Og han oversætter: »Den Flygende (feberdjævelen?) fik aldrig gjort kål på dig, Åse, auaąubi. – De sidste runer henstiller vi til kyndigere læsers overvejelser ...«

Det ser nu imidlertid ud til, at prikken efter *fiukandi* har funktion som et punktum. For herefter kommer en ny sætning. Ordene må skilles således: *Åsa* au a *ǫ* ubi. Efter *Åsa* 'Åse' kommer ordet *au*, som må antages at svare til oldnord. *ey* n. 'lykke', af urnord. *auja* 'lykke', en neutral a-stamme, der er kendt fra flere indskrifter. Ordet *á* er 3. pers. sing. af oldnord. *eiga* 'eje, have', altså 'har'. Det nasale *ǫ* svarer til ordnord. *á* præpositionen 'på, i'. Og det sidste ord *ubi* må sikkert modsvare oldnord. *úfi* dativ sing. af *úfr* m. 'ugle; splint, strid, uvenskab', her nok i betydningen 'strid'. Den anden sætning må altså gengives: »Åse lykke har i strid«. Og hele indskriften: »Overvandt dig aldrig den flygende. Åse lykke har i strid«.

Det falder straks i øjnene, at begge de to hovedsætninger har poetisk ordstilling. Og teksten lader sig da også opstille som en strofe – her gengivet i transskriberet form:

			Allitteration
' <i>Wan þik 'æfa 'fiukandi.</i>		fuldlinje	<i>W</i> : <i>æ</i>
' <i>Åsa 'ey</i>	kortlinje 1	} langlinje	<i>Å</i> : <i>e</i>
' <i>a ǫ 'ufi</i>	kortlinje 2		<i>a</i> : <i>u</i>

Det viser sig da, at strofen er en såkaldt *ljóðahátt*-strofe, dog med omvendt orden. Den korrekte strofe skulle have haft rækkefølgen langlinje – fuldlinje. Til gengæld opfylder strofen på elegant – og galant – måde dette versmåls krav om, at de to dele skal indeholde synonymisk variation. Langlinjen udtrykker den mening specielt, som fuldlinjen formulerer generelt. Navnet *Åse* er varieret med *du* og *den flygende* med *strid*. Når linjernes orden er omvendt, må man nok forestille sig, at den, der ridsede indskriften, har modtaget (måske fra en mere rune kyndig) et forlæg i to stykker træ med hver sin sætning, og at han – for det er vel en mand – er kommet til at bytte dem om. For en sådan ombytning taler også, at det synes at være rimeligt, at sætningen med *Åse* skulle have stået før den mod *du*.

Teksten er enestående blandt danske runeindskrifter. Man kan forestille sig, at den er skåret ind i pinden af en mand, der har ment denne tekst som en hyldest til en (ung) pige, der nylig har overstået en sygdom med alvorlig feber. Og man kan jo videre formode, at billedet af den unge pige skal forestille *Åse*, og at hundene har tilhørt hende. Utvivlsomt er det imidlertid, at tegnet *triquetra* sammen med runerne skal tjene til beskyttelse af hende. Pinden er da en smuk gave til hende, som han har været angst for at miste.

Hele denne sammenhæng gør det rimeligt at antage, at teksten udgør Danmarks ældste kendte kærlighedsdigt.

SUMMARY

The Hemdrup Stave Again

In Kuml 1951, Peter Skautrup (1) contributed an article on the Hemdrup rune-stave, a 50 cm long stick with two runic inscriptions and figures, which according to E. Moltke's re-dating derive from the 9th century (2). Continuing from Moltke (3), a new interpretation of the main inscription – inscription I: uapikiba . fiukati . asaaauaabi – is offered. This is now rendered: “The flying one never conquered you. Åse is lucky in battle.”

As the words of both main sentences are in poetic order, the text may be a verse consisting of full line and long line and be construed as a homage to a (young) girl, just over an illness with a raging fever. The inscription is probably Denmark's oldest extant love poem.

Niels Aage Nielsen

Nordisk Institut, Aarhus Universitet

Oversættelse: Peter Crabb

